

SIFU på Nordals

Lærerafskedigelserne ved Nordborg Skole i 1920'erne

af ERIK NØRR

I perioder med faldende børnetal eller med stor arbejdsløshed blandt lærerne har afskedigelsesprincipperne været et omstridt spørgsmål både i pædagogiske kredse og i den offentlige debat. Specielt intens var diskussionen i 1980'erne og 1990'erne. Spørgsmålet var, om man skulle afskedige efter det såkaldte SIFU-princip (Sidst Ind - Først Ud) eller benytte andre mere eller mindre subjektive principper. Men synspunkterne i den daværende debat var på ingen måde nye. Nøjagtig samme diskussion havde man haft på Nordals allerede i 1920'erne, da elevtallet af forskellige årsager faldt drastisk. Også her var spørgsmålet, om man skulle benytte SIFU-princippet, eller om man skulle benytte skønspincippet og tage hensyn til faglige og personlige forhold.

Da de små fødselsårsgange var på vej ind i skolesystemet i slutningen af 1980'erne og i begyndelsen af 1990'erne, betød det, at en lang række lærere kunne se deres ansættelse truet. Danmarks Lærerforening fastholdt igennem 1980'erne SIFU som det eneste mulige objektive kriterium. Ved indskrænkninger i lærerkorpset skulle man først afskedige vikarer og timelærere og derefter fortsætte med de sidst ansatte faste lærere. Endnu på et møde i februar 1991 fastholdt lærerforeningens hovedbestyrelse synspunktet over for et krav fra Danmarks Skolelederforening og Skoledirektørforeningen om at ophæve SIFU-princippet.

Men snart blev princippet eneherkende stilling truet. I løbet af 1991 bølgede debatten frem og tilbage. På et møde for de yngre lærere i København, som jo tilhørte den gruppe, der blev særlig ramt af SIFU, fremhævede en debatdeltager, at SIFU var noget, som særlig favoriserede de ældre tjenestemandsansatte lærere fremfor de yngre lærere. SIFU tog ikke hensyn til, om den pågældende var klasselærer, skulle føre elever op til afsluttende prøver, eller noget som helst pædagogisk hensyn. Han ville foretrække, at skolebestyrelserne og skolelederne skulle foretage en bedømmelse af lærerne, før man skred til afskedigelse. En anden deltager i debatten var ikke helt enig. Selv om

der blandt lærerne kunne være en umulius, en alkoholiker eller en Karl Smart, som det kunne være rimeligt at bedømme til afskedigelse, så ville han alligevel fastholde SIFU-princippet, da det var lettere for en afskediget lærer at forklare sin situation med, at han var den sidst ansatte, end med at han var den dårligste lærer. Der blev også i bladet *Folkeskolen* fremsat det synspunkt, at det mest retfærdige afskedigelsesprincip ville være at trække lod.

I løbet af sommeren og efteråret 1991 ændrede Danmarks Lærerforening sin hidtidige entydige fastholdelse af sidst ind – først ud. Dette skyldtes både en artikel af ombudsmandens konsulent Jon Andersen i *Ugeskrift for Retsvæsen* om, at SIFU-princippet var retsstridigt, hvis det blev håndhævet for håndfast, og konstateringen af, at man lokalt flere steder i afskedigelsessager havde afvejet fra SIFU efter en konkret helhedsvurdering af faglige og pædagogiske hensyn. Det kunne f.eks. ske, når det drejede sig om skolens eneste musiklærer, om en tosproget indvandrerlærer, en lærer, der havde taget et specialkursus, f.eks. målrettet en døv elev o.l. Lærerforeningen var sikkert også påvirket af sommerens offentlige debat, der bl.a. fremhævede, at SIFU-princippet var »de ældre læreres sammenrotning mod de yngre«, og en »forgubning« af hele folkeskolen. På hovedbestyrelsens møde i oktober 1991 vedtog foreningen derfor, at der fremtidig ved afskedigelser både skulle tages hensyn til anciennitet og til faglig dækning af undervisningen og særlige personlige forhold. SIFU skulle altså fremtidig kombineres med et skøn, og kompetencen skulle lægges ud lokalt. I fremtiden skulle der i de enkelte sager i langt højere grad tages de fornødne faglige og personlige hensyn, men alt andet lige skulle ancienniteten fastholdes som den udslaggivende faktor, i hvert fald hvis det stod til lærerforeningen. Skønsprincippet ville kræve, at de kommunale arbejdsgivere og skolelederne var deres opgaver voksne. Det drejede sig ikke kun om afskedigelsespolitik men i høj grad også om personalepolitik.¹

Den samme diskussion havde man haft på Nordals allerede i 1920'erne, da elevtallet af forskellige årsager faldt dramatisk. Også her var spørgsmålet, om man skulle benytte SIFU-princippet eller skønsprincippet og tage hensyn til faglige og personlige forhold. Sagen om lærerafskedigelserne i Nordborg er også et eksempel på, hvor galt det kan gå, når afskedigelsesprincipperne ikke meldes ordentligt ud. Resultatet bliver en dårlig personalepolitik, som får indflydelse på skolelederens og lærernes forhold i mange år. Sagen giver desuden

et indblik i skolevæsenets organisering på Nordals efter Genforeningen, en historie, som ikke hidtil er beskrevet. Nordborg fik i 1920 et købstadsordnet skolevæsen, som gav børnene på hele Nordals adgang til mellemskole og realklasse, men med 1920'ernes store nedgang i elevtallet blev det sværere og sværere at opretholde eksamensskolen og de mange lærere. I det følgende skal afskedigelsessagen ved Nordborg Skole gennemgås. Der vil særligt blive lagt vægt på at undersøge fordele og ulemper ved de foreslåede afskedigelsesprincipper.

Skolevæsenet på Nordals i første halvdel af 1920'erne

Ved Genforeningen fandtes der i Nordborg en kommuneskole, som var fælles for flækken Nordborg (Nørborg) og for Pøl Kommune, og en privat realskole. Der eksisterede et skoleforbund mellem de to kommuner, som fortsatte efter overgangen til dansk skole. Da der var et betydeligt tysk mindretal i Nordborg Flække, blev der i første omgang oprettet en tysk særklasse og senere en tysk kommuneskoleafdeling med to klasser, som blev undervist af en lærer og en lærerinde.²

Den nye kommuneskole fik sit grundlag i skoleplanen af 28. marts 1921. Heri blev det fastslået, at skolevæsenet var købstadsordnet, og at skolen skulle ledes af en kongelig udnævnt overlærer. Skolevæsenet i Nordborg-Pøl Skoleforbund skulle bestå af en folkeskole med syv klassetrin og en fireårig mellemskole med tilhørende realklasse, som afløste den hidtidige private realskole. Det blev også i skoleplanen nævnt, at lærerkorpset for tiden ud over overlæreren bestod af fire fastansatte lærere, to fastansatte lærerinder, to konstituerede lærere og to vikarer. Alle lærere og lærerinder var pligtige til at undervise i den skoleafdeling, i de fag og på de tidspunkter, som skolekommissionen efter indstilling fra overlæreren bestemte. Overlæreren skulle undervise 18 timer om ugen, de øvrige lærere 36 timer.

I løbet af 1920-21 blev de nye lærere ved Nordborg Skole udpeget. Ifølge den sønderjyske skoleordning havde både skolekommissionen, skoledirektionen og Undervisningsministeriet indflydelse på udnævnelsen.³ Af lærerne fra den tyske tid havde nogle fået stilling syd for den nye grænse, medens en enkelt var faldet i krigen.⁴ To af lærerne fik tilbud om at forsætte efter Genforeningen, nemlig Christen Hansen Christensen og H. H. Buchard, men sidstnævnte endte med at foretrække en stilling i Itzehoe. Af hensyn til udviklingen i slutningen

af 1920'erne nævnes lærerne i oversigten nedenfor i den rækkefølge, de blev udnævnt og med anførelse af deres tjenestealder. Den første, der blev ansat, var overlærer Jørgen Ravn, som tidligere havde været forstander for Hejls Efterskole. Han blev ansat den 1. oktober 1920. En måned senere blev en række lærere ansat, og i de følgende år yderligere nogle:

Ansættelser ved Nordborg Skole oktober-november 1920

- 1) Overlærer Jørgen Ravn (f. 1871), Gedved Seminarium 1894, overlærer 1. oktober 1920, kgl. udnævnelse 1. september 1921
- 2) Lærer Søren D. Wolff (f. 1886), Ranum Seminarium 1911, tjenestealder 1914
- 3) Lærer Johannes I. Bøgner (f. 1895), Skårup Seminarium 1916, tjenestealder 1916
- 4) Lærer Ejnar H.H. Kaae (f. 1887), Ranum Seminarium 1911, tjenestealder 1911

Billedet viser Nordborg Skoles tredje mellemskoleklasse i skoleåret 1920/21. På bageste række findes skolens samlede lærerkorps. Lærerne er fra venstre: S.D. Wolff, Johannes Bøgner, Chr. Svenstrup Frederiksen, Ejnar Kaae, Christen Hansen Christensen, H.B. Dixen og Astrid Juel Frederiksen. Yderst til venstre i midterste række ses skolelederen, overlærer Jørgen Ravn. 11 af eleverne aflagde mellemskoleeksamen i 1922 som privatister, da skolen endnu ikke havde eksamensret. Foto: Nordborg Lokalhistoriske Arkiv.

- 5) Lærer Christen Hansen Christensen (f. 1888), tysk læreruddannelse Haderslev 1888, tjenestealder 1912
- 6) Lærer Chr. Svenstrup Frederiksen (f. 1896), Silkeborg Seminarium 1917, tjenestealder 1920
- 7) H. B. Dixen (f. 1895), Ribe Seminarium 1917, konstitueret i Nordborg 1920.

Senere ansættelser

- 8) Lærerinde Astrid Juel Frederiksen (1874-1932), cand.mag. i engelsk, ansat i Nordborg 1. december 1920
- 9) Lærerinde Mette Kirstine Kristensen (1897-1991), Ribe Seminarium 1918, ansat i Nordborg 1. juli 1921
- 10) Lærer Christen Helge Laursen (f. 1896), Silkeborg Seminarium 1919, ansat i Nordborg 1. oktober 1921 (nyt embede)
- 11) Forskolelærerinde Dorothea Hansen (f. 1886), Varde Forskoleseminarium 1910, ansat i Nordborg 1. juni 1923 (nyt embede)

I 1924 blev lærerinde A. Juel Frederiksen afskediget på grund af svagelighed, og hendes embede blev omdannet til et lærerembede, bl.a. fordi det ville være vanskeligt at skaffe en lærerinde, der kunne undervise i engelsk og matematik.⁵ I første omgang blev Thorvald Nielsen vikar i embedet, men fra april 1925 blev han fast ansat:

- 12) Lærer Thorvald Nielsen (f. 1899), Silkeborg Seminarium 1920, ansat i Nordborg 1. april 1925

Ud over de faste lærerkræfter havde skolen to vikarer, der fra 1920 og i de efterfølgende skoleår tilsammen underviste 36 timer ugentligt. Vikartimerne varetoges af Marie Hansen Christensen (f. 1879) og Rigmor Wolff (f. 1890), som begge var gift med lærere ved skolen.

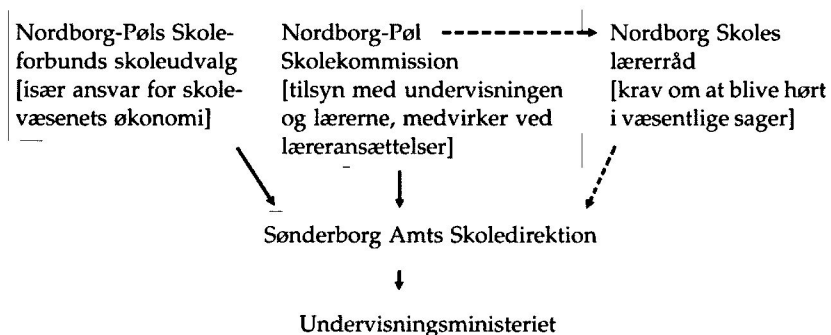
Det er også her nødvendigt at præsentere skolestyrets aktører, da disse kom til at spille en rolle i afskedigelsesagerne. På det lokale niveau var forholdene lidt afvigende fra andre steder på grund af skoleforbundet mellem Nordborg og Pøl. Skolekommissionen, som havde en central stilling i den sønderjyske skoleordning, var fælles for de to kommuner. Den bestod af syv medlemmer, hvoraf Pøl valgte de to. Ved skolekommissionsvalget i 1920 blev der valgt fem danske medlemmer og to tyske. Ved valget i april 1925 blev der kampvalg

med hele fire lister, da tyskerne fortsat krævede to mandater, og man fra dansk side kun ville tilbyde dem ét. Ud over den tyske liste opstilledes to danske lister fra Nordborg (den ene liste var imod eksamensafdelingen) og en særlig Pølliste. Resultatet blev, at tyskerne kun fik valgt et medlem, de to lister fra Nordborg henholdsvis tre og et mandat, og Pøllisten to.⁶ Formand for skolekommissionen blev apoteker Jul. Petersen.

Den anden lokale aktør, som især spillede en rolle på det økonomiske område, var Nordborg-Pøl Skoleforbunds skoleudvalg, der havde den samme myndighed, som andre steder var tillagt kommunalbestyrelsen.⁷ Skoleudvalget bestod da også udelukkende af kommunalbestyrelsesmedlemmer: fire udpeget af og blandt Nordborg byråd og tre udpeget af og blandt Pøl sogneråd.⁸ Da det var en købstadsordnet skole, havde lærerrådet også krav på at blive hørt i vigtigere sager.⁹

Sønderborg Amts Skoledirektion var krumtappen i skoletilsynet. Direktionen bestod af tre medlemmer. Amtsskolekonsulent Niels Jacob Nielsen var direktionens forretningsfører, og det var i reglen ham, der forberedte møderne og besvarede alle skrivelser, og han havde pligt til at komme på skolerne og kontrollere undervisningen og skolens forhold i øvrigt. Han mødte således i en række tilfælde uanmeldt op i Nordborg Skole.¹⁰ Ud over ham bestod direktionen af amtmand C. L. Lundbye og et medlem valgt af Sønderborg Amts Skoleråd. Indtil 1928 var det sparekassebestyrer Nis Nissen, Nordborg, og derefter sognefoged P.H. Bladt, Lysabild.

Oversigt over tilsynet med skolevæsenet i Nordborg

Ifølge de sønderjyske skolelove af 1920 og 1923 havde Undervisningsministeriet den afgørende indflydelse bl.a. på læreransættelser og på skole- og undervisningsplaner. Skolelederen og skolekommissionen måtte derfor forhandle alle forandringer vedrørende undervisningens fordeling på lærere, herunder vikardækningen, fag- og timefordelingen og meget andet både med skoledirektion og med ministeriet, før selv de mindste ændringer kunne iværksættes.

Den tyske skoleafdeling nedlægges

Som nævnt blev der i 1920 oprettet en tysk afdeling af kommuneskolen i Nordborg. Undervisningen blev varetaget af den tyskuddannede lærer Christen Hansen Christensen og hans kone Marie Hansen Christensen, som havde en tysk lærerindeuddannelse fra Slesvig. Efterhånden blev lærerkorpset ved de to afdelinger i nogen grad integreret, da man havde brug for lærer Hansen Christensen til at undervise i tysk i mellemskolen. Til gengæld blev gymnastikundervisningen for de tyske elever varetaget af en af de andre lærere.¹¹ Antallet af elever i den tyske afdeling blev til stadighed mindre: I oktober 1920 var der 69 elever, ved udgangen af 1921: 51, 1922: 50 og 1923: 37, hvilket i april 1924 yderligere var faldet til 34. En af årsagerne var, at de tyske forældre lod sig friste til at lade børnene optage i mellemskolen. Ifølge overlærer Ravn sørgede man af taktiske grunde for, at optagesprøven blev lettere for de tyske børn.

Fra tysk side så man ikke med glæde på denne udvikling. I første omgang blev der forsøgt med en tysk vandreskole, men i 1924 lykkedes det ved hjælp af rektor W. Koopmann, der var formand for den tyske skoleforening i Nordslesvig, og penge fra Tyskland at få oprettet en tysk privatskole i Nordborg, hvortil alle eleverne i den tyske skoleafdeling i oktober 1924 blev overført. Spørgsmålet var nu, hvilken indflydelse dette ville få på lærerkorpsets sammensætning. Det mest oplagte havde været enten at afskedige de to lærere, der varetog undervisningen i den tyske afdeling (hr. og fru Hansen Christensen) eller de to vikarer (fru Hansen Christensen og fru Wolff), men det ønskede hverken skolelederen eller skolekommissionen. Dette kom tydeligt til udtryk i den plan, som Nordborg-Pøl Skolekommission med tilslutning fra lærerrådet og skoleudvalget indsendte til skoledirektionen få dage efter, at de tyske elever havde forladt skolen.

Med nedlæggelsen af den tyske afdeling var der forsvundet 48 un-

Den tyske privatskole blev oprettet i 1924. Skolen fik i 1926 en ny bygning, opført ved arkitekt Schürer, Lübeck. Den blev placeret ved stien til Pøl. I 1926 havde skolen to klasser med i alt 29 elever og to lærere. I 1936 var børnetallet vokset til 53. Efter 1945 blev skolebygningen overtaget af den danske kommuneskole, og den blev under betegnelsen Søvangskolen anvendt til skolens mindste klasser. Foto i overborgmester Ernst Krachts fotoalbum. Archiv der Deutschen Volksgruppe in Nordschleswig, Apenrade.

dervisningstimer. Skolekommissionen foreslog at skaffe de 36 af disse ved at nedlægge det lærerembede, som H. B. Dixen siden 1920 havde været konstitueret i. Dixen var selv villig til at opgive pladsen. Herved ville der fortsat blive 24 timer tilbage til de to vikarer. Fru Hansen Christensen var som tyskuddannet bedre til at undervise i tysk i folkeskoleklasserne end en danskuddannet lærer, selv om denne havde en tillægseksamen i tysk. Hvis hun fik tillagt 12 ugentlige timer, ville der også fortsat være 12 timer til fru Wolff, som havde udført »et dygtigt arbejde i skrivning og dansk« i de forløbne fire år.¹²

Både skoledirektionen og Undervisningsministeriet tilsluttede sig planen, men på foranledning af ministeriets pædagogiske konsulent, professor N.A. Larsen, udbad man sig en nærmere forklaring på, hvorfor de tyske elever pludselig havde forladt skolen. De tyske medlemmer af skolekommissionen tilkendegav som årsag til oprettelsen af den tyske privatskole, at man ønskede at undgå overflytningen af tyske børn til den danske skoleafdeling, men at de ikke havde troet,

at alle tyske børn ville blive udmeldt af folkeskolen. Overlærer Ravn, der også blev spurgt i sagen, mente ikke, at der havde været utilfredshed med undervisningen i den tyske afdeling, men at man tværtimod fra tysk side havde overvejet at tilbyde hr. og fru Hansen Christensen ansættelse i den tyske skole. Dette havde man dog opgivet, da lærer Hansen Christensen trods den tyske læreruddannelse var kendt som en god dansk mand. Det havde ifølge Ravn også betydning i sagen, at den aktive Koopmann havde lokket med første klasses lærerkræfter til privatskolen og rigelige pengemidler. Endelig kunne en tysksindet lærer være med til at støtte det tyske kulturliv ved at tage initiativ til tyske sammenkomster, møder og sangaftener.¹³

Undervisningsministeriet accepterede nedlæggelsen af den tyske folkeskoleafdeling. Der var jo ikke andet at gøre, da der slet ingen børn var tilbage. Også de nødvendige ændringer i skoleplanen, der var resultatet af den nye timefordeling, blev godkendt. Dog måtte fru Wolff og fru Hansen Christensen ikke betragtes som faste vikarer, »da sådanne overhovedet ikke må besørge faste timer«, men som en slags midlertidige timelærerinder, som udelukkende måtte betales af kommunen uden refusion fra staten.¹⁴

Nedlæggelsen af den tyske skoleafdeling kostede således en lærerstilling (lærer Dixens) ved Nordborg Skole, men det skulle ikke blive den sidste.

Stærkt faldende børnetal

Med nedlæggelsen af den tyske afdeling forsvandt der 35-40 børn fra Nordborg Skole, hvilket forstærkede den nedgang i elevtallet, som kunne forudses på grund af det ringe antal børn, der blev født under første verdenskrig. Skolemyndighederne var allerede på et tidligt tidspunkt bevidst om de kommende små årgange, selv om man skulle langt op i tyverne, før krigsbørnene kom til at præge skoleklasserne. Fænomenet var nemlig fælles for hele Sønderjylland,¹⁵ men i Nordborg fik det særlig stor betydning på grund af det i forvejen beskedne antal elever i mellem- og realskolen.

Antallet af døbte børn i Nordborg Sogn var i fireårsperioderne 1907-10 og 1911-14 sammenlagt henholdsvis 215 og 231. Tallet faldt for de følgende fire år, 1915-18, til næsten det halve, nemlig 119.¹⁶ Derefter steg børnefødslerne igen: tallene for 1919-22 og 1923-26 var i alt 158 og 167. Fødselstallet var således i 1920'erne betydeligt lavere

end før krigen, hvilket formentlig skyldtes, at en del unge mænd var faldet i krigen. Bemærk, at tallene ud over Nordborg og Pøl kommuner også omfatter Holm Kommune, som ikke hørte til skoleforbundet.

Medens der i 1921 var 299 børn i den danske afdeling og 51 børn i den tyske afdeling (i alt 350), faldt børnetallet i Nordborg Skole år for år gennem 1920'erne, hvilket fremgår af følgende tabel:

Skolebørn ved årets udgang	Dansk skoleafdeling	Tysk skoleafdeling	Tysk privatskole
1921	299	51	
1922	284	50	
1923	270	37	
1924	241		40
1925	215		36
1926	198		29
1927	189		31
1928	164		28
1929	162		29
1930	157		28

Først fra 1931/32 begyndte antallet af skolebørn at stige lidt igen.

Det første hold realister fra Nordborg Skole 1923. Ni ud af ti er med på billedet. De følgende år var antallet af dimittender lavere, hvilket betød, at udgifterne pr. realist steg betydeligt. Foto: Nordborg Lokalhistoriske Arkiv.

Ifølge indskrivningsprotokollen for Nordborg Skole, som er påbegyndt i 1924, blev der i hvert af årene 1924-26 kun indmeldt 14 nye elever, medens tallet i 1927 steg til 19 og de følgende år til mellem 21 og 28.¹⁷ Men følgerne af det lave fødselstal under krigen var langvarige, da der endnu i begyndelsen af 1930'erne var elever fra krigsårene på skolen.

Det lave optag af nye elever skabte store problemer for rekrutteringen til eksamensafdelingen. Det kunne forudses, at eksamensklasserne blev meget små, og at det ville blive økonomisk bekosteligt at opretholde mellem- og realskolen. Medens der i 1923 var over 80 elever i eksamensskolen, var der i 1930 kun 23 tilbage. Antallet af aflagte eksaminer i Nordborg Skole fremgår af de bevarede eksamensprotokoller:¹⁸

Eksamenstermin	Mellemskole-eksamen	Realeksamen
1922	11 (privatister)	
1923	8	10 (privatister)
1924	16	6
1925	14	6
1926	10	2
1927	17	5
1928	15	5
1929	9	8
1930	6	7
1931	6	5

Medens den etårige realklasse i alle årene kun havde et beskedent antal elever, var der i den fireårige mellemskole et noget større antal elever. Ud over dem, der tog eksamen, var der i de nederste mellemskoleklasser nogle, som gik ud af skolen ved udløbet af den skolepligtige alder. Mellem- og realskolen i Nordborg var ikke kun en overbygning for Nordborg og Pøl kommuner, men også for resten af Nordals. I årene 1923-27 bestod 65 elever mellemskoleeksamen, men af disse var kun de 37 fra skoleforbundet (heraf 29 fra Nordborg og 8 fra Pøl). Af de øvrige 28 var 10 fra Svenstrup, 8 fra Havnbjerg, 8 fra Oksbøl, 3 fra Egen og 1 fra Holm Kommune. I 1929 var der kun 9 elever, der bestod mellemskoleeksamen (disse elever var begyndt i 1. mellem i 1925), og de følgende år faldt tallet yderligere.

Det lavere børnetal resulterede naturligt i, at kommunerne ønskede

besparelser i udgifterne til skolevæsenet. I en del år blev der sparet på bygningsudgifterne. Bl.a. modsatte sognerådet i Pøl sig i 1923, at der blev opført en gymnastiksal,¹⁹ og ombygningerne af den tidligere tyske afdelings lokaler lod vente på sig. Men der var både i kommunalbestyrelserne og i befolkningen også ønsker om besparelser i lønudgifterne, som kun kunne gennemføres ved at sammenlægge skoleklasser eller ved at nedlægge eksamensafdelingen.

Den første lærerinde afskediges

Det første tegn på fremtidens nedskæringer viste sig i sommeren 1927, hvor der ved skemalægningen ikke blev plads til fru Wolff, der hidtil havde undervist 12 timer ugentligt. Da hun som ovenfor nævnt ikke blev betragtet som fast vikar, blev hun af Nordborg-Pøl Skoleforbund med to dages varsel opsagt til den 1. september.²⁰

Dette varsel ville hverken fru Wolff eller hendes mand finde sig i,

I 1923 fik Nordborg Skole efter særlig tilladelse fra Undervisningsministeriet mulighed for at ansætte forskolelærerinde Dorothea Hansen i et nyoprettet lærerindeembede. Dorothea Hansen, der havde eksamen fra Varde Forskoleseminarium, fik også gymnastiktimer i de større klasser. Da hun var uundværlig i begynderundervisningen, var hun en af de ganske få lærere, der ikke var afskedigelsestruet i skolens turbulente periode i slutningen af 1920'erne. I to generationer lærte frk. Hansen samtlige børn i Nordborg Skole at læse og regne. Foto: Nordborg Lokalhistoriske Arkiv.

og lærer Wolff klagede på hendes vegne til skoledirektionen og forlangte en opsigelsesfrist på tre måneder. Efter en længere principiel overvejelse fandt ministeriet, at hun trods sine kun 12 ugentlige timer siden 1920 havde haft en tilknytning til Nordborg Skole af »en så fast karakter«, at hun kunne kræve en tre måneders opsigelsesfrist.²¹ Der er ingen tvivl om, at denne sag lagde en brik til det modsætningsforhold, som lærer Wolff fik til dele af skolestyret, og som skulle få stor betydning i de følgende år.

De sparede tolv timer var langt fra nok, da elevtallet i det følgende skoleår så ud til at falde på ny. Efterhånden stod mellem- og realskoleafdelingen i akut fare for at blive lukket både på grund af mangel på elever og af økonomiske grunde. Hverken overlærer Jørgen Ravn eller amtsskolekonsulent Niels Jacob Nielsen ønskede eksamensskolen lukket, da den både af nationale og pædagogiske grunde havde stor betydning for hele Nordals. Ideen opstod da om kun at oprette en mellemklasse hvert andet år, hvilket ville betyde et større elevtal i klasserne og samtidig give besparelser, da det blev muligt at undvære nogle lærere.²² Denne løsning vandt også tilslutning både hos skolekommissionen og skoleudvalget. Nordborg-Pøl Skolekommission indsendte den 11. maj 1928 med støtte fra skoleudvalget en plan med en detaljeret redegørelse til Undervisningsministeriet. Planen bestod af fire forslag:

- at der fremover kun skulle oprettes en første mellem hvert andet år (dog kunne der også i de mellemliggende år oprettes klasser, hvis der meldte sig mindst 15 elever);
- at der efterhånden skulle nedlægges to lærerembeder og ét lærerindeembede;
- at lærerindeembedet skulle nedlægges først;
- at lærerinde Kirstine Kristensen²³ skulle afskediges fra 1. september 1928.

Skolekommissionen begrundede planen med den stadig mindre indtægt, som kommunen fik fra forældrebetalingen i eksamensskolen, det ringe antal fødsler under krigen og de dårlige økonomiske tider i almindelighed. En opgørelse af elevtallet viste, at det var faldet fra 350 i 1920 til nu 185, og elevtallet i eksamensafdelingen var ganske lavt, som den medsendte tabel tydeligt viste.

Børnetallet i Nordborg Skole 1. maj 1928

Klasse	Antal elever
Realklassen	5
IV mellem	15
III mellem	10
II mellem	9
I mellem	9
7. Folkeskoleklasse	23
6. F.	13
5. F.	15
4. F.	20
3. F.	16
2. F.	26
1. F.	24
Elever i alt	185

Den foreslåede ordning ville opretholde mellemskolen i indskrænket form, og det ville derfor uden større problemer være muligt at genoprette den i fuldt omfang, når elevtallet igen om 6-7 år ville stige. Skolekommissionen fandt det vigtigt, at befolkningen på den nordlige halvdel af Als havde adgang til mellemskolen, da benyttelsen af Sønderborg Statskole og den kommunale mellem- og realskole i Sønderborg var forbundet med en besværlig jernbanerejse på indtil fire mil (30 kilometer).

Skolekommissionen fandt det nødvendigt i første omgang at afskedige en lærerinde, da lærerne alle var faglærere, som bestred et hovedfag i mellem- og realskolen, og derfor ikke uden videre kunne undværes. Kirstine Kristensen blev indstillet til afsked, da skolen heller ikke kunne undvære de to øvrige kvindelige lærerkræfter. Dorothea Hansen var fast småbørnslærerinde, og hun kunne som tidligere gymnastiklærerinde overtage timerne i frk. Kristensens særlige fag, som var gymnastik. D. Hansen havde desuden en højere tjenesteadler. Vikaren Marie Hansen Christensen kunne ikke erstattes i tyskundervisningen, og derfor måtte hun også blive på skolen.²⁴

Kirstine Kristensen var imidlertid ikke til sinds blot at forsvinde fra skolen, men klagede til Undervisningsministeriet. Hun fremhævede, at det af »rent skolemæssige grunde« var uforsvarligt at nedlægge hendes embede, da hun havde årskursus i gymnastik og derfor var

særligt kvalificeret i dette fag. Det var uheldigt, at gymnastiktimerne i de ældre klasser skulle overgå til hendes kollega Dorothea Hansen, der som forskolelærerinde kun var særligt uddannet til at undervise i de mindste klasser. I stedet for at nedlægge et fast embede kunne man skaffe pengene ved dels at afskedige vikaren, fru Hansen Christensen, og dels ved at erstatte ekstrabetalingen til lærere, der underviste i IV mellem og i realklassen, med timerreduktion. Det samme kunne ske med den ekstrabetaling, som den lærer, der havde hvervet som kirkesanger, modtog.²⁵

Før Kirstine Kristensens skrivelse nåede ministeriet, tog skolekommissionens formand i nogen grad luften ud af klagen. Hvis skolen skulle beholde lærerinden, måtte der i stedet afskediges en fast lærer yderligere, og dette ville give faglige vanskeligheder i mellem- og realskolen. Desuden fremhævede han, at frk. Kristensen af disciplinære grunde ikke kunne anvendes i de almindelige skolefag ud over tredje folkeskoleklasse.²⁶ Kirstine Kristensen fik heller ikke helhjertet støtte fra amtsskolekonsulent og skoledirektion, der var enige med skolekommissionen. Amtsskolekonsulenten betegnede frk. Kristensen som »en rigtig flink lærerinde«, men hun var »skolens svageste

Lærerinde Kirstine Kristensen med en skoleklasse. Billedet er udateret, og det stammer formentlig ikke fra Nordborg Skole, hvor lærerinden var ansat indtil 1929, men fra et af hendes senere vikariater. Foto i privateje.

lærerkræfter, som kun kunne anvendes i de ældre klasser i sit hovedfag gymnastik.²⁷

Kirstine Kristensens stilling var derfor for alvor truet. Der skulle skæres op til tre stillinger bort, og hun stod først for skud. Udregnet efter anciennitet var hun ikke det alleryderste led, men både det lokale og det regionale skolestyre havde også inddraget andre skolemæssige forhold i sagen. Selv om der ikke tidligere på nogen måde var klaget over lærerinden, blev der nu på nogle punkter fremdraget forhold, der talte til gunst for hende. Et meget karakteristisk træk i sådanne afskedigelsessager, som vi skal se en række tilsvarende eksempler på i det videre forløb.

I første omgang blev lærerindens liv ved Nordborg Skole reddet ved, at hendes afskedigelsessag blev hvirvlet ind i et meget kompliceret handlingsforløb om afskedigelse af yderligere to lærere. I dette forløb blev lærerindens afskedigelse i de fleste indstillinger fastholdt som første trin i besparelserne. I lærerrådet blev der opstillet to modeller for, hvilke lærere der skulle afskediges, og hvornår. I den ene model, som Kirstine Kristensen naturligt støttede, skulle der ganske vist afskediges en lærerinde, men først i anden omgang. Lærerrådets og den lokale skolebestyrelses forskellige forslag betød, at frk. Kristensen ikke blev afskediget fra 1. september 1928, men fortsatte sin undervisning i hele skoleåret 1928/29.

Fra to sider modtog lærerinden støtte i sin sag. To interessegrupper mødte nemlig op i Undervisningsministeriet og forsøgte at påvirke embedsmændene i deres afgørelse. Danmarks Lærerforening var i højeste grad på vagt, hver gang der skulle ske afskedigelser, og foreningen havde et særligt stående udvalg, der blev mobiliseret straks, der var afskedigelsessager på vej. Den 28. juni 1928 havde to medlemmer af DLF's udvalg, førstelærer Ebbe Stephansen og lærerinde Thora Pedersen, en samtale med kontorchef Aage Barfod. Thora Pedersen påpegede det betænkelige i, at man ved en skole med syv lærere og to lærerinder ville afskedige en fast lærerinde, samtidig med at man beholdt en timelærerinde ved skolen. Desuden henviste hun til, at der ved skolen var en yngre lærer, som endnu ikke havde ret til ventepenge.²⁸

Også Dansk Kvindesamfund troppede op i ministeriet og gav sit besyv med. Repræsentanterne, Dagmar Nielsen og dr.med. Eli Møller, påtalte den forestående afskedigelse af lærerinden, fordi man ville »betage den opvoksende slægt den kvindelige påvirkning i skolen«.

Kvinderne havde ikke store forhåbninger med hensyn til ministeriets holdning, da det altid havde vist sig »døvt« over for spørgsmålet om kvindernes ret. Kontorchef Barfods eneste kommentar var, at sagen var sendt i fornyet høring, og at intet var afgjort.²⁹

For at gøre Kirstine Kristensens sag færdig, så godkendte ministeriet i november 1928, at der skulle nedlægges tre embeder ved Nordborg Skole i løbet af de næste to år, og i april 1929, at frk. K. Kristensen blev afskediget fra den 1. august 1929. Hun fik ret til fem års ventepenge, medmindre hun i mellemtiden fik anden fast stilling i folkeskolen. Med hendes afskedigelse blev antallet af sønderjysk fødte lærere ved skolen halveret.³⁰ I 1934 fik hun tilkendt pension, da hverken hun eller hendes mand (hun var i mellemtiden blevet gift) var ansat i stat eller kommune eller anden pensionsgivende stilling.³¹ Det var ikke nogen billig sag for stat og skoleråd at slippe af med frk. Kristensen, nu gift Almar. Det kostede fem års ventepenge og mange års pension. Hun var ved afskeden kun 32 år gammel. Hun fik aldrig senere fast stilling, men fungerede i en årrække som vikar ved københavnske skoler, senest ved Frederikssundsvejens Skole.³²

Nordborg Skole opført 1912 ved arkitekt Hartvig. Skolen var både i den tyske tid og efter Genforeningen fælles for Nordborg og Pøl kommuner. I de første år efter 1920 rummede skolen både en dansk og tysksproget afdeling. På grund af det dalende elevtal i 1920'erne blev der først i 1941 behov for at udvide bygningen. Billedet stammer fra omkring 1940. Foto: Nordborg Lokalhistoriske Arkiv.

Skolekommissionen vil beholde den yngste lærer

Oprettelsen af mellemskoleklasser hvert andet år krævede ministeriets accept, da skoleplanen skulle ændres. Og sagen var ikke nogen rutinesag, da der ikke fandtes tilsvarende ordning noget andet sted i landet. Ministeriets sagsbehandling er særdeles omfattende. Et af ministeriets interne papirer med embedsmændenes notater i »Nordborg-sagen« fylder hele 24 foliosider. I første omgang krævede ministeriet indsendt en række supplerende oplysninger om antallet af timer efter den nye ordning og om lærernes fag- og timefordeling. Desuden ønskede man at få at vide, om der blandt lærerne fandtes nogle, der endnu ikke var pensionsberettigede.³³

Nordborg-Pøl Skolekommission nøjedes ikke med at fremskaffe de fornødne oplysninger, men havde også en holdning til, hvordan afskedigelserne skulle foregå, hvilket var med til at skærpe modsætningerne i sagen både i lærerkorpset og blandt skolemyndighederne. Skolekommissionen fandt det vigtigt, at der allerede nu blev sat navne på de lærerembeder, der skulle nedlægges, da en trinvis ordning ville skabe uro blandt lærerne og vanskeligheder i det daglige arbejde. Det kunne forudses, at usikkerheden ville betyde, at lærere i flæng ville søge andre embeder, således at også lærere, man ønskede at beholde, ville søge bort. Dette ville skade det gode navn, som Nordborg Mellem- og Realskole havde skaffet sig både i ministeriet og blandt befolkningen i byen og i oplandet. Det mest kontroversielle i skolekommissionens skrivelse var udtalelsen om, at afskedigelserne i første omgang ikke måtte ramme lærer Thorvald Nielsen, da han var skolens egentlige lærer i engelsk og sang og samtidig var en usædvanlig dygtig lærer i folkeskoleklasserne. Ved at friholde lærer Nielsen var skolekommissionen i færd med at gøre op med SIFU-systemet. Nielsen var den sidst ansatte lærer ved skolen, og han var desuden under 30 år og ville således kunne afskediges uden ventepenge. Skolekommissionen anså det imidlertid ikke for noget stort problem, om Nielsen ved en senere afskedigelse ville overskride 30-årsreglen, da både »hans uddannelse, anbefalinger og ydre taler så godt i hans favør«, at han hurtigt ville få en anden stilling.³⁴

Skolekommissionens forslag om at beholde skolens yngste lærer – i hvert fald i første omgang – vakte ikke udelt begejstring hos flere af de øvrige lærere, da de ikke uden grund følte jorden brænde under sig. På foranledning af Danmarks Lærerforenings afskedigelsesud-

Ud over at være skolens bedste engelsklærer var Thorvald Nielsen en habil sanglærer. Det sidste havde også betydning for byens musikliv, da lærer Nielsen var dirigent for Nordborg Sang- og Musikforenings mandskor. Billedet viser mandskoret 1929. Lærer Nielsen er placeret på forreste række i midten. Foto: Nordborg Lokalhistoriske Arkiv.

valg, der som ovenfor nævnt havde været en tur i ministeriet for at fremføre lærerstandens holdning, indsendte lærer S.D. Wolff med støtte fra tre andre lærere³⁵ et brev til kontorchef Barfod i ministeriet. Specielt ankede Wolff over det hastværk, man havde med at afskedige folk. Man burde først få vedtaget ændringerne i skoleplanen, og derefter kunne man så tage stilling til afskedigelserne. Skolekommissionen ønskede åbenbart, at det hele skulle ske i det skjulte, ligesom året forinden, da man afskedigede timelærerinden (fru Wolff) med to dages varsel. Wolff foreslog, at det hele blev udsat til april 1929, hvor de afskedigede lærere ville have en bedre mulighed for at skaffe sig et andet embede. Desuden var det vigtigt, at der blev fulgt en fast linje, som alle kunne forstå. Man skulle først begynde at nedlægge faste embeder, når alle løse timer var skåret bort, og afskedigelserne skulle foregå efter anciennitet, da »vi ikke kan erkende, at de faglige hensyn er af den rækkevidde og betydning, at de for Nordborg Skole kan begrunde en afvigelse fra princippet«. Wolff tog også stilling til,

om lærer Nielsen kunne undværes på skolen. Det kunne han, når lærer Bøgner havde taget et årskursus i engelsk.³⁶

Forholdene på Nordborg Skole var i sommeren og efteråret 1928 helt uafklaret, da ændringerne i skoleplanen endnu ikke var godkendt. Optagelsesprøven til den nye mellemskoleklasse, som skulle være begyndt efter sommerferien 1928, blev udsat til 1. april 1929.³⁷ Afskedigelsestruslerne havde skabt en usikker stemning på skolen. Denne blev sikkert ikke bedre af, at udefra kommende kontrollanter mødte op på skolen og bedømte både lærere og undervisning. Amtsskolekonsulent N.J. Nielsen mødte op på skolen i juni 1928 og overværede undervisningen hos frk. Kristensen, frk. Hansen og lærer Wolff.³⁸ Amtsskolekonsulenten mente ikke, at man på nuværende tidspunkt kunne udpege alle tre lærere, der skulle afskediges, men indstillede, at man i første omgang nøjedes med lærerinden Kirstine Kristensen. Men han tilføjede, at skolens yngste lærere med ministeriets godkendelse af skoleplanen ville få et varsel om snart at se sig om efter et andet embede.³⁹

Som eksamensberettiget mellem- og realskole var Nordborg Skole underlagt tilsyn af undervisningsinspektøren for mellem- og realskolerne, Otto Bjørneboe. Overlærer Ravn ønskede, at Bjørneboe kom på besøg, da han ønskede en pædagogisk ekspertudtalelse om, at lærer Nielsen var uundværlig for engelskundervisningen.⁴⁰ Bjørneboe erklærede sig enig heri, da han havde haft lejlighed til at sammenligne hr. Niensens engelskundervisning med hr. Bøgners. Niensens undervisning lå »i et helt andet og langt højere plan«. Men Bøgner kunne ved hjælp af et engelskkursus blive en brugbar engelsklærer. I modsætning til amtsskolekonsulent og skoledirektion fandt undervisningsinspektøren det mest hensigtsmæssigt, at det allerede nu blev afgjort, hvilke tre embeder der skulle nedlægges. Herved ville man forskåne lærerpersonalet som helhed »for unødigt følelse af utryghed«. Bjørneboe mente desuden, at det var de tre sidst oprettede lærerembeder, der skulle nedlægges.⁴¹

Godkendelsen af den nye skoleplan trak ud. Der var også i ministeriet usikkerhed over for, hvordan sagen skulle afgøres. Først i november 1928 modtog amtsskoledirektionen meddelelse om, at ministeriet godkendte oprettelsen af en mellemskoleklasse hvert andet år. Dette betød, at Thorvald Nielsen og – som nævnt i forrige afsnit – lærerinde K. Kristensen fik lov til at undervise skoleåret ud. Dette betød ikke, at lærerne kunne ånde lettet op. Omfanget af den spegede

sag skulle nu først til at vise sig. Med skolekommissionens afvisning af princippet om Sidst Ind – Først Ud stod alle muligheder åbne. Der var ikke mange lærere på skolen, der kunne sove roligt om natten.

Skolekommissionens to afskedigelsesmodeller

Ministeriet havde godkendt, at der i løbet af de kommende to år skulle nedlægges tre embeder, men ønskede en udtalelse fra Nordborg-Pøl Skoleforbund og fra skolekommissionen om rækkefølgen. Desuden skulle lærerrådet udtale sig om, hvorvidt der skulle nedlægges lærerembeder eller lærerindeembeder og i hvilken rækkefølge. Lærerrådet var derimod ikke berettiget til at udtale sig om, hvilke bestemte lærere der skulle peges på.

Skolekommissionen tog sagen op på et møde i november 1928. Overlærer Jørgen Ravn, som deltog i en del af drøftelserne, fremlagde en oversigt, der viste samtlige læreres hovedfag, og hvilke andre lærere der kunne bestride timerne, hvis den pågældende blev afskediget. Efter at kommissionens medlemmer indgående havde drøftet hver enkelt lærers forhold, blev sagen udskudt til et kommende møde.⁴²

I januar 1929 foreslog et flertal på fem af skolekommissionens medlemmer følgende rækkefølge for afskedigelserne:

1. Frk. Kristensens embede
2. Hr. Wolffs embede
3. Hr. Svenstrups embede

Et mindretal på to medlemmer foreslog af hensyn til lærer Wolffs større anciennitet, som sikkert betød, at ministeriet ikke ville gå med til at afskedige ham, følgende rækkefølge:

1. Frk. Kristensens embede
2. Hr. Svenstrups embede
3. Hr. Bøgners embede

I skolekommissionens protokol findes indført følgende begrundelser for forslagene, som ganske brød med anciennitetsprincippet. 1) at frk. Kristensen efter den nye ordning ville blive overflødig ved skolen; 2) at den stadige uro, som herskede ved skolen, efter skolekommissio-

To af hovedpersonerne i afskedigelsessagen, som klarede frisag. Til venstre lærer Chr. Svenstrup Frederiksen og til højre Christen Hansen Christensen. Lærer Hansen var skolens eneste lærer, der havde sin uddannelse fra den tyske tid (Eckernförde Seminarium 1909), og han varetog det meste af skolens undervisning i tysk. Foto 1952. Nordborg Lokalhistoriske Arkiv.

nens mening især skyldtes hr. Wolff; 3) at hr. Svenstrup var den af de yngre lærere ved skolen, som bedst kunne undværes; 4) at det samme kunne siges om hr. Bøgner, som subsidiært blev indstillet i stedet for hr. Wolff.

Nordborg-Pøl Skoleudvalg tog stilling til den prekære sag i februar 1929. Der var vild uenighed mellem udvalgets medlemmer, og en egentlig udtalelse kunne ikke vedtages, men tre medlemmer erklærede sig enig med skolekommissionens forslag, medens to stemte imod og to undlod at stemme.⁴³ To skoleudvalgsmedlemmer fra Pøl indsendte en særudtalelse, da de ikke havde kunnet få deres synspunkt ført til protokols. De erklærede, at afskedigelserne burde foregå efter anciennitetsprincippet, og de tog afstand fra skolekommissionens »personlige bemærkning angående lærer Wolff«.⁴⁴

Ikke overraskende kunne lærerrådet ikke opnå enighed om en fælles holdning. De fleste lærere var på en eller anden måde part i sagen, og deres interesser direkte modstridende. Det var da heller ikke lærerrådets opgave at udtale sig om selve afskedigelserne, men kun om,

hvilke typer af embeder der bedst kunne undværes. Men det var naturligtvis umuligt at adskille dette spørgsmål fra personsagerne. Lærerrådet delte sig i to lige store grupper på fem. Den ene gruppe (i det følgende benævnt gruppe A), der bestod af overlæreren, lærer Hansen-Christensen og de to yngste lærere, Nielsen og Laursen, samt forskolelærerinde D. Hansen, gik ind for at nedlægge et lærerindeembede og to lærerembeder, og at lærerindeembedet skulle nedlægges først.

Den anden gruppe (gruppe B), der bestod af lærerne Wolff, Kaae, Bøgner og Svenstrup Frederiksen samt lærerinde K. Kristensen, mente, at der først i 1934 ville være behov for at nedlægge det tredje embede. Rækkefølgen skulle bestemmes af den resolution, som Danmarks Lærerforenings hovedbestyrelse havde vedtaget i august 1928. Ifølge denne skulle den lærer, der havde den laveste tjenesteadler, afskediges først, og det forudsattes endvidere, at eventuelle time-lærerembeder ved skolen skulle nedlægges allerførst. Gruppens forslag var derfor, at man skulle begynde med fuldstændig at fjerne »den ved skolen overflødige løse kraft«, og derefter i rækkefølge nedlægge et lærerembede og et lærerindeembede. Lærergruppen beklagede også, at lærerrådet var blevet meget dårligt informeret om sagens forløb både af overlæreren og af skolekommissionen.⁴⁵ Senere i marts i 1929 mødte lærer Wolff op i ministeriet for at tale lærergruppens sag.⁴⁶ Lærergruppe B gik således ind for SIFU, medens lærergruppe A ønskede andre kriterier anvendt.

Opdelingen af lærerkorpset kan forklares ud fra de enkeltes personlige interesse i sagen, men man kan ikke helt udelukke mere ideelle skolemæssige motiver. De to yngste lærere, Nielsen og Laursen, havde fordel af ikke at anvende SIFU-princippet, medens lærer Hansen havde sin kones timer og ekstrabetalingen for kirkesangertjenesten at kæmpe for. I den anden gruppe var Wolff, Bøgner og Svenstrup truet af skolekommissionens forslag, hvad frk. Kristensen i høj grad også var, medens hun fik lidt respit i det forslag, som hun var med til at fremsætte.

Sagen var nu så speget, at amtsskolekonsulent N. J. Nielsen tog hele den samlede skoledirektion med på skoletilsyn i Nordborg i marts 1929. Direktionen overværede undervisningen hos fire af de lærere, der underviste i mellemskolen, og som var truet af afskedigelserne, nemlig Bøgner, Svenstrup, Laursen og Nielsen. Derimod kunne de ikke få noget indtryk af lærer Wolffs undervisning, da han var bort-

rejst på grund af et dødsfald i familien. Men amtsskolekonsulenten havde åbenbart ved tidligere besøg fået et godt indtryk af ham, for i sin indberetning til Undervisningsministeriet betegnede han Wolff som »en betydelig og særpræget personlighed, en pligttro og dygtig lærer«. Der forelå ingen »skolemæssige grunde« til, at han skulle fjernes. Tværtimod ville dette ifølge amtsskolekonsulenten være et tab for skolen.

Skoledirektionen havde også en indgående drøftelse med overlærer Ravn om de enkelte lærere, og direktionen fik det klare indtryk, at han støttede skolekommissionens indstilling. I modsætning til overlæreren mente amtsskolekonsulenten, at Nielsen og Laursen godt kunne erstattes af andre lærere. Derimod måtte konsulenten erklære sig enig med overlæreren i, at timelærerinden, fru Hansen, ikke kunne undværes i tyskundervisningen.⁴⁷ Amtsskolekonsulent N.J. Nielsen og den øvrige skoledirektion konkluderede derefter, at nedlæggelserne af stillinger burde foregå i følgende rækkefølge: 1) lærerinde frk. Kristensens embede; 2) lærer Laursens embede; 3) lærer Niensens embede.⁴⁸ I modsætning til skolekommissionen gik skoledirektionen ind for SIFU-princippet. De lokale og de regionale skolemyndigheder var således uenige, og sagens afgørelse var overladt til ministeriet.

Men heller ikke i Undervisningsministeriet havde man let ved at afgøre sagen, da den ville skabe præcedens for senere afskedigelser. Statskonsulenten N.A. Larsen foretrak at henholde sig til skolekommissionens og skolelederens indstilling, da han anså disse for at have størst kendskab til, hvad der tjente skolen bedst. Rækkefølgen skulle da være: frk. Kristensen, Svenstrup Frederiksen og Bøgner, da overlæreren syntes at ville beholde lærer Wolff. Efter hvad Larsen havde hørt, indtog de af skolekommissionen indstillede en så skarp og krigersk holdning over for skolekommissionen, overlæreren og de ikke-indstillede, at det ville vare længe, før der igen ville blive fred og ro på skolen. Med andre ord, det blev der først, når de pågældende blev afskediget. Larsen mente ikke, at skoledirektionen eller ministeriet havde lokalkendskab nok til at afgøre sagen. Ministeriet kunne naturligvis følge et bestemt princip, f.eks. at afskedige efter anciennitet, men så måtte man også benytte samme regel i andre tilfælde, for ellers var det ikke rimeligt at gå imod den stedlige skolebestyrelse i Nordborg-sagen.⁴⁹

Blandt embedsmændene foreslog fuldmægtig Georg Henriksen, at man fulgte skolekommissionens forslag, selv om det var kedeligt at

skulle afskedige ældre lærere frem for yngre både af hensyn til udgifterne til pension og til de pågældendes personlige forhold, men det var ikke heldigt at fastslå et afskedigelsesprincip (SIFU), som man ikke senere kunne afvige fra. Den indflydelsesrige kontorchef A. Barfod var enig i, at det ikke var i ministeriets interesse at knæsette det princip, at det altid var de yngre, der skulle afskediges, og ministeriet havde også i visse tilfælde afvejet herfra, når skolemæssige grunde talte herfor. Anciennitetsprincippet var dog generelt et rigtigt princip, der faldt sammen med statens og skolefondens økonomiske interesser, nemlig at spare penge. Barfod fandt det derfor yderst uheldigt, at man i Nordborg-sagen havde nølet så længe med afgørelsen, at lærer Nielsen, inden afskedigelsen kunne iværksættes, ville opnå at blive 30 år gammel, og kontorchefen ønskede forholdet påtalt over for skoledirektionen.

Men i den foreliggende sag mente Barfod ikke, at der i skolekommissionens forslag om at afskedige Wolff, Svenstrup og Bøgner var taget saglige, men udelukkende personlige hensyn. De pågældende var ifølge Barfod meget anvendelige også efter indførelsen af den nye skoleplan og kunne overtage fagene fra de yngre lærere, hvis disse blev afskediget. Man skulle ikke kun beholde de lærere, som skolekommissionen fandt mest fremkommelige. Barfod indstillede derfor, at man i første omgang afskedigede frk. Kristensen og lærer Nielsen, og i anden omgang den tredjeyngste lærer, Laursen.⁵⁰ Ministeriets afgørelse i april 1929 fulgte Barfods indstilling, at der ikke forelå »aldeles afgørende skolemæssige grunde« til at afvige fra anciennitetsrækkefølgen (SIFU-princippet), så lærerinde K. Kristensen og lærer T.K. Nielsen blev afskediget fra Nordborg Skole fra den 1. august 1929, ligesom det blev varslet, at lærer Laursen senere ville blive afskediget.⁵¹

Sagens efterdønninger og følger

Reaktionerne på ministeriets udmelding af afskedigelserne blev mange. Skolekommissionen stod ganske uforstående over for afgørelsen og klagede over amtsskolekonsulent N.J. Nielsen til ministeriet. Konsulenten havde på trods af, at han burde have et godt kendskab til forholdene på Nordborg Skole og de enkelte læreres kvalifikationer, ikke taget hensyn til de »rent saglige grunde« til at beholde de bedst kvalificerede lærere. Han havde således ikke forstået, hvad det

Selv om Johannes Bøgner med nød og næppe overlevede som lærer i Nordborg, blev han ikke på skolen, da han i 1933 blev fremmet til skoleinspektør i Ringkøbing. I Nordborg havde mange af skolens drenge nydt godt af hans årlige cykelture i sommerferien, som altid blev fyldigt omtalt i aviserne. I en periode var lærer Bøgner også medlem af byrådet i Nordborg. Foto: Ringkøbing Lokalhistoriske Arkiv.

i Sønderjylland betød at have gode sanglærere (dvs. lærerne Nielsen og Laursen) og en matematiklærer, der bedre end lærer Svenstrup kunne fastholde elevernes interesse. Desuden betegnede skolekommissionen lærer Bøgner som en dårlig erstatning for lærer Nielsen i engelsk. Amtsskolekonsulenten havde således ikke som skolekyndigt medlem af skoledirektionen varetaget skolens tarv.⁵²

N.J. Nielsen afviste ganske klagen over ham. Han havde efter indbydelse deltaget i mødet i januar 1929, hvor skolekommissionen tog stilling til afskedigelsesprincipperne. Der havde under mødet været flere ubeherskede udfald specielt imod lærer Wolff. Overlærer Jørgen Ravn, der tidligere havde været indstillet på at fjerne lærer Wolff, havde åbenbart fået kolde fødder og forsvarede ham nu. Nielsen havde både ved dette møde og ved samtaler med Ravn fået det bestemte indtryk, at skolekommissionen ganske var overlærerens talerør. Overlæreren prioriterede hensynet til skolen frem for til personerne. Som gammel efterskoleforstander var han vant til frit at kunne antage og

afskedige sine lærere, omtrent som det passede ham. Amtsskolekonsulenten fastholdt, at der ikke forelå »særdeles stærke skolemæssige grunde« til at afvige fra anciennitetsprincippet. Også skolekommissionens beskyldninger mod de enkelte lærere imødegik Nielsen. Skoledirektionens to øvrige medlemmer støttede Nielsen og erklærede, at de i fuldt omfang var bekendt med sagen og enig med konsulenten.⁵³ Klagen blev derefter afvist af Undervisningsministeriet.⁵⁴

Som en konsekvens af udfaldet af afskedigelsessagen nedlagde fire af de dansksindede medlemmer af skolekommissionen, der var valgt i Nordborg, i maj 1929 deres mandater. Der havde ellers netop i april været nyvalg til kommissionen,⁵⁵ og kommissionen var blevet nykonstitueret. Da ingen satte sig imod mandatnedlæggelsen, indtrådte suppleanterne i skolekommissionen. Formanden var blandt de fra-trådte, og der måtte derfor vælges en ny formand, som blev postmester H. K. Paludan-Müller. Også for sammensætningen af skoleudvalget fik afskedigelserne betydning. Ved byrådsvalget i marts 1929 var der blevet valgt to lærere, Hansen Christensen og Bøgner, begge opstillet på samme liste. Ved byrådets efterfølgende udpegning af Nordborg Kommunes repræsentanter til skoleudvalget opstod der strid om de to læreres valg. Borgmesteren ønskede kun lærer Hansen, der hidtil havde været medlem, genudpeget, medens andre i byrådet mente, at enten skulle begge lærere være medlem af skoleudvalget eller ingen af dem. Resultatet blev, at hverken lærer Hansen eller Bøgner kom med i skoleudvalget.⁵⁶ Baggrunden for uenigheden var, at de to lærere var på hver sin side i afskedigelsessagen.

Hos nogle af lærerne havde der været et vist håb om, at den tredje afskedigelse ikke blev nødvendig. Ethvert håb herom blev snart slukket. Børnetallet i flere af folkeskoleklasserne var så lavt, at skolekommissionen allerede i foråret 1929 fremkom med et forslag om, at der i det følgende skoleår ikke blev oprettet nogen 5. klasse, da der i denne klasse kun ville blive meget få elever. De pågældende børn kunne enten blive i 4. klasse eller ekstraordinært rykkes op i 6. folkeskoleklasse eller 1. mellem. I lærerrådet var der en delt holdning til forslaget, idet overlæreren og fire andre lærere (lærergruppe A) støttede sammenlægningen, medens fire lærere anført af lærer Bøgner og lærer Wolff (lærergruppe B) bestemt gik imod. Blandt andet påpegede de, at det på den ene side var uheldigt at lade dygtige børn sidde over, og på den anden side uheldigt at rykke alt for unge børn op i mellemskolen. Desuden klagede lærerne over, at lærerrådet ikke var

blevet tilstrækkeligt inddraget i sagen.⁵⁷ Endelig var man bange for, at forslaget ville betyde yderligere nedskæringer i lærerantallet. I første omgang blev forslaget ikke gennemført, da kun tre ud af syv medlemmer i skoleudvalget støttede sammenlægningen. Alligevel blev der fra begyndelsen af skoleåret 1929/30 gennemført en form for samlæsning mellem 4. og 5. klasse.

I juli 1929 tog skoleudvalget overraskende sagen op igen, og nu i udvidet form, så der ikke alene skulle ske samlæsning mellem 4. og 5. klasse, men også mellem 6. og 7. klasse. I skolekommissionen fastholdt man det tidligere forslag om at nedlægge 5. klasse i skoleåret 1928/29 og derefter 6. klasse i 1929/30 og 7. klasse i 1930/31, hvilket også skoleudvalget senere tilsluttede sig. I lærerrådet var der som sædvanlig, fristes man til at sige, rygende uenighed. Lærergruppe A mente, at skoleudvalgets forslag om samlæsning af hele fire klasser var i modstrid med skoleplanen og et brud på købstadsskoleordningen. Lærer Hansen gik så langt, at han nægtede at deltage i forhandlingerne i lærerrådet, bl.a. fordi flertallet i lærerrådet (gruppe B) nu gik ind for den sammenlægning, de tidligere havde været imod. Lærerafskedigelserne var nemlig blevet ordnet på en for dem gunstig måde, så nu kunne de pludselig godt gå med til yderligere nedskæringer i undervisningen. Desuden fandt Hansen tonen i lærerrådets forhandlinger og især enkelte læreres optræden over for overlæreren utiltalende.⁵⁸

Efter langvarige overvejelser og efter en undersøgelse af forslagets konsekvenser for nedlæggelsen af lærerembeder og for omfanget af besparelserne godkendte Undervisningsministeriet i december 1929, at der ikke blev oprettet en femte klasse i det allerede påbegyndte skoleår, og henholdsvis 6. og 7. klasse de to følgende skoleår. Det fremgik af ministeriets sagsbehandling, at forslaget kunne gennemføres uden yderligere nedskæring af lærerstillingerne.⁵⁹ Tværtimod måtte man i ministeriet indrømme, at der måske ellers ville være blevet nedlagt et embede for meget.

Modsætningerne i lærerrådet fortsatte i flere år. Så godt som hvert lærerrådsmøde endte i skænderi mellem de to lærergrupper, og referaterne i protokollen måtte suppleres med de to lærergruppers standpunkter. Specielt mellem overlæreren og lærer Wolff var stemningen spændt.⁶⁰ Stridighederne drejede sig på den ene side om lærerrådets indflydelse generelt. Wolff og hans gruppe mente ikke, at overlæreren i tilstrækkelig grad havde givet lærerne indflydelse på

sagerne, og de beskyldte ham for ikke at indkalde til møderne med tilstrækkeligt varsel, og at han ikke altid fremkom med forslagene i forvejen, så lærerne havde mulighed for at tage ordentlig stilling. På den anden side klagede specielt lærer Wolff og i flere tilfælde også lærer Kaae over forskellige forhold i fag- og timefordelingen og timeplanen. Lærer Wolff anså det bl.a. for chikaneri, når overlæreren satte ham til at undervise i religion, hvad han ikke havde gjort i mange år. Lærer Kaae fandt det tilsvarende direkte uforsvarligt, at overlæreren ville sammenlægge klasser i tegne- og skriveundervisningen. Både overlæreren og skolekommissionen afviste at efterkomme Wolffs og Kaaes ønsker.⁶¹

Modsætningsforholdet mellem overlæreren og skolekommissionen på den ene side og lærergruppe B på den anden side førte til, at lærerne Svenstrup, Wolff, Kaae og Bøgner forlangte, at skolekommissionen skulle tilkalde en lærerrepræsentant, hver gang overlærer Ravn i skolekommissionen gav oplysninger om forhold på skolen. Lærerne bad også kommissionen sikre, at lærerrådet blev hørt i alle de sager, hvor det havde krav herpå. Begge forslag var helt tydeligt et udtryk for mistillid til overlæreren. Både overlæreren og skolekommissionen afviste anklagerne, og kommissionen afviste at optage lærerrepræsentanter, da man ikke ville svække den autoritet, som »med rette« tilkom overlæreren. Man ville være dog være lydhør over for afvigende synspunkter fra lærerne. Da lærergruppen fastholdt sine beskyldninger mod overlæreren, bad skolekommissionen skoledirektionen hjælpe med at forlige modsætningerne, da »den nuværende ufredelige tilstand vil bringe mellemskolen i en alvorlig fare ved en forestående skoleplansrevision«.⁶²

I en lang gennemgang af hele sagen gav amtsskolekonsulenten på flere punkter de utilfredse lærere ret. Modsætningsforholdet skyldtes ikke alene lærerafskedigelse, men også, at en række forhold i undervisningsplanen ikke havde kunnet lægges fast i 1920, og at overlæreren i de følgende ti år lidt efter lidt havde ændret en række forhold, uden at disse var blevet vedtaget i en ny skoleplan. Det måtte derfor slås fast, at sådanne ændringer ikke kunne gennemføres, uden at lærerrådet blev spurgt. I marts 1930 mødte amtsskolekonsulenten for anden gang op med hele den samlede skoledirektion på Nordborg Skole for sammen med lærerrådet og skolekommissionen at forsøge at nå frem til en forståelse mellem parterne.⁶³ Netop i 1930 skulle skole- og undervisningsplanen revideres, hvilket de ifølge lovgivnin-

gen skulle hvert tiende år. Men på grund af modsætningerne i lærerkorpset blev disse forhandlinger meget langvarige, og de to lærergrupper og overlæreren måtte udkæmpe mange kampe om enkeltheder, før den nye skoleplan kunne autoriseres af ministeriet i 1932. Efter vedtagelsen af den nye skoleplan faldt forholdene efterhånden mere til ro på Nordborg Skole. Men det er nok at gå lidt for langt, når overlærer Ravn i sine erindringer talte om »13 fredelige og fremdeles glædelige år«. ⁶⁴

Medens de tiloversblevne lærere kæmpede om at få tålelige arbejdsforhold i fremtiden, blev afskedigelserne gennemført, men ikke helt som planlagt. Kirstine Kristensen og Thorvald Nielsen skulle fra-træde pr. 1. august 1929, medens lærer Laursen skulle fortsætte et år mere. Men set fra skolemyndighedernes side var det den forkerte mand, der fik stilling andetsteds fra det nye skoleårs begyndelse. I juni 1929 meddelte biskoppen over Århus Stift nemlig, at han havde kaldet lærer K. H. Laursen til førstelærer ved Thorsager Skole. Nordborg Skole stod dermed i den groteske situation, at man manglede en lærerkraft i det kommende skoleår. Den mest nærliggende mulighed var naturligvis Th. Nielsen, men ham havde man afskediget med ven-

Heldigvis var der brug for de afskedigede lærere andre steder. Helge Laursen blev en aget førstelærer og kirkesanger ved Thorsager Skole på Djursland, hvor han fungerede fra 1929 og frem til pensioneringen i 1966. Billedet viser lærer Laursen i funktion i sit nye embede, hvor han allerede så tidligt som i 1933 havde skolens elever med på skoleudflugt til København. Foto i Rønde Egnarkiv.

tepenge. I første omgang søgte skolekommissionen at ansætte Nielsen som vikar, men han var ikke særlig villig. Han var ved at skaffe sig nogle timer ved skolevæsenet i Gentofte, som han håbede senere kunne blive til en fast stilling. Han foretrak derfor ventepengene kombineret med timelærerstillingen frem for det udsigtsløse vikariat i Nordborg. Imidlertid blev han af ministeriet tvunget til at påtage sig stillingen i Nordborg, for ellers ville han blive frataget retten til ventepenge. Da det kom til stykket blev Nielsen ikke vikar, men fik et nyt ansættelsesbrev som fast lærer.⁶⁵ Men allerede den 1. juli 1930 fratrådte Nielsen på ny sin stilling, da han blev ansat som lærer ved Odense kommunale Pigerealskole. Skolen i Nordborg måtte således finde en vikar i de fjorten dage, der manglede indtil sommerferien. I det følgende skoleår havde skolen også problemer med at få undervisningen varetaget, da lærer Bøgner i ti måneder var på kursus på Lærerehøjskolen, så han kunne blive i stand til at varetage lærer Niensens engelsktimer. Der var sikkert nogle, der fik den tanke, at man havde været for hurtige til at skaffe sig af med de faste lærere.

Afskedigelsesprincippernes anvendelse i Nordborg

De små krigsårgange fik stor betydning for skolen i Nordborg, da der måtte ske sammenlægninger af klasser og nedlæggelse af en række lærerstillinge. Som ovennævnte fremstilling viser, gik fyringerne ikke stille af sig, og forløbet førte til en række samarbejdsproblemer blandt de tiloversblevne lærere. Hvorfor gik det sådan på trods af, at man havde haft en række år til at forberede sig på situationen, da man vidste, at elevtallet ville falde?

Efter alle udsagn at dømme fungerede Nordborg Skole og dens lærere forud for afskedigelserne godt. Der var på ingen måde tale om, at der var lærere, som man ville benytte chancen til at få afskedit. F.eks. udtalte den tilsynsførende amtsskolekonsulent, efter at han i november 1924 havde hørt på fem læreres undervisning: »Man har altid det indtryk, at der arbejdes godt i denne skole, og at den er under en god ledelse«. ⁶⁶ Endnu fem år senere midt under krisen på skolen fandt amtsskolekonsulenten, at arbejdet på skolen endog var særdeles godt. ⁶⁷ Dette indtryk bekræftes af censorernes indberetninger fra de afholdte mellem- og realskoleeksaminer ved skolen. ⁶⁸

Mange steder i Sønderjylland var der i årene efter Genforeningen to typer af lærere: ældre lærere med tysk uddannelse og fortrinsvis

ynge lærere, der havde dansk læreruddannelse, og som kom fra Kongeriget efter 1920. Samarbejdet mellem de to lærertyper kunne give problemer, da de ofte underviste efter meget forskellige metoder. Dette var ikke tilfældet i Nordborg, hvor alle lærere bortset fra lærer Hansen havde dansk læreruddannelse. Selv om hovedparten af lærerne kom udefra, var de faldet godt til på Nordals, og de fleste af dem havde fået lokale tillidsposter.⁶⁹ Lærer Hansen var medlem af byrådet 1921-33, og lærer Bøgner 1929-33, sidstnævnte var også en periode formand for den socialdemokratiske forening for Nordals. Lærer Kaae var formand for værgerådet. Lærer Wolff var – for øvrigt sammen med overlærer Ravn – aktiv i Venstres partiforening. Også i det kulturelle liv var lærerne med: Lærer Wolff var formand for Als Nørre Herreds Bibliotek, lærer Nielsen var dirigent for Nordborg Sang- og Musikforening, og lærer Hansen formand for Als Nørre Herreds Lærerforening. Endelig kan det nævnes, at lærer Laursen var formand for Radioklubben for Nordborg og Omegn, og at han var medlem af bestyrelsen for Folkebanken for Als og Sundeved. Lærer Bøgner var formand for Nordborg Sogns Jagtforening. Bøgner var desuden kendt for sine årlige cykelture for drenge i sommerferien, der altid blev fyldigt omtalt i aviserne. Som det fremgår var det både de unge og de lidt ældre lærere, der havde tillidsposter. Man kunne således ikke afskedige lærere med den begrundelse, at ikke havde fundet sig til rette i det alsiske miljø.

Forholdet mellem dansk og tysk spillede ikke nogen stor rolle i sagen bortset fra den betydning, som nedlæggelsen af den tyske skoleafdeling til fordel for en tysk privatskole fik for nedgangen af elevtallet i den kommunale skole. Desuden blev spørgsmålet om en ordentlig varetagelse af tyskundervisningen i den kommunale skole en brik i sagen, da timelærerinden i tysk, fru Hansen Christensen, fik lov til at blive længere på skolen, end hendes udsatte stilling som timelærerinde berettigede hende til.

Resultatet af afskedigelserne i 1929-30 blev faktisk en slags SIFU-løsning, idet tre af de sidst ansatte lærere endte med at blive afskediget, når der ses bort fra det særlige forskolelærerindeembede. Rækkefølgen var ikke 100% efter SIFU, da frk. Kristensen blev afskediget før lærer Laursen. Det endte dog med, at de gik samtidig, da Laursen fik en anden stilling. Hermed måtte Danmarks Lærerforening være tilfreds med resultatet, selv om foreningen havde været stærkt bekymret undervejs.⁷⁰

Så vidt så godt. Men fremgangsmåden i Nordborg, inden man nåede frem til SIFU, betød, at der efterfølgende opstod samarbejdsproblemer i lærerkredsen. Der var flere grunde hertil. Den vigtigste årsag var nok, at afskedigelseskriterierne aldrig blev meldt klart ud. Skulle anciennitetsprincippet anvendes, eller kunne man opstille et andet gennemskueligt pædagogisk princip, der tog hensyn til skolens undervisningsplan? Skolekommissionen og skolelederen ønskede at afskedige frit blandt alle lærere, i skoleudvalget var der delte meninger, og kun hos skoledirektionen var der et ønske om at anvende SIFU. Fra ministeriet kom der heller ikke klare meldinger, da man var bange for at forpligte sig i fremtidige sager.

Det forhold, at det drejede sig om en skole med eksamensafdeling, var med til at komplicere forholdene, da man skulle tage hensyn til, at alle eksamensfagene også i fremtiden skulle kunne varetages med kvalitet. Dette førte til, at lærerne i mange faser af sagen blev sammenlignet med deres nærmeste kollega. Faktisk resulterede dette i, at samtlige lærere på Nordborg Skole bortset fra tysklæreren Hansen Christensen og overlæreren selv blev inddraget som mulige fyrings-truede emner. Afskedigelsessagen kan derfor ikke skildres uden at gå dybt ind i personsagerne, og sagen kan først beskrives nu, da der er gået mere end 75 år, og alle de implicerede lærere ville have været langt over 100 år.

En anden årsag til, at sagen fik et uheldigt forløb, var, at skolemynighederne ikke behandlede afskedigelserne med den fornødne fortrolighed, hvilket af amtsskolekonsulenten blev fremhævet som et problem.⁷¹ Behandlingen i skolekommissionen blev bl.a. præget af ubeherskede synspunkter, og lærerrådet fik mulighed for at blande sig mere end i det rent formelle. Overlæreren, som havde stor indflydelse på skolekommissionen, havde ikke nogen heldig hånd med hensyn til at orientere lærerrådet om sagerne, hvilket kom til at spille negativt ind over for de afskedigelsestruede lærer. Modsætningsforholdene i lærerrådet skyldtes imidlertid ikke udelukkende overlæreren. Der var også stridbare kræfter blandt lærerne, hvor det mest åbenlyse eksempel var lærer Wolff. Der var i Nordborg ikke tale om at vælge mellem meget unge og ældre lærere, da næsten alle lærere var blevet ansat lige efter Genforeningen. De tre lærere, der blev afskediget, var alle godt 30 år, medens lærerne, som skolekommissionen og overlæreren foreslog afskediget, men som reddede livet, var mellem 32 og 42 år med lærer Wolff som den ældste. Der var altså

Overlærer Jørgen Ravn, som på billedet ses sammen med sin kone, havde stor indflydelse på konflikten i Nordborg Skole, da han ikke gik ind for først at afskedige de sidstansatte lærere (SIFU), men ønskede afskedigelserne foretaget efter andre principper. Han fortsatte som overlærer ved skolen indtil 1941. Foto: Nordborg Lokalhistoriske Arkiv.

langtfra tale om nogen »forgubning« af Nordborg Skole for at benytte det udtryk fra bladet *Folkeskolen*, som er nævnt ovenfor. De ikke-afskedigede lærere fortsatte for de flestes vedkommende med at undervise på Nordborg Skole langt op i 1950'erne og for den sidstes vedkommende begyndelsen af 1960'erne. Kun lærer Bøgner flyttede væk fra Nordals, da han i 1934 blev udnævnt til skoleinspektør i Ringkøbing.

Nordals var i slutningen af 1920'erne i fokus i Undervisningsministeriet, når det drejede sig om komplicerede og principielle afskedigelsessager. I Nordborg drejede det sig om, hvordan man bedst kunne komme af sted med at reducere antallet af lærerstillinger, når børnetallet faldt. I Stevning Skole, hvor der nogenlunde samtidig under stor opmærksomhed blev afskediget en lærerinde, drejede det sig om en afskedigelse af en lærer, der af moralske grunde var kommet i et uopretteligt modsætningsforhold til de lokale skolemyndigheder.⁷² I begge tilfælde blev alle skolemyndigheder indblandet lige fra skolekommission og kommunalbestyrelse over amtsskoledirektion til Undervisningsministeriet. Sagerne fik derved ikke kun lokal betydning, men principiel landsdækkende betydning for lignende sager i fremtiden.

Optagelsen af elever i mellemskolen hvert andet år kom til at fungere helt indtil slutningen af 1930'erne. 1938 var sidste år, der ikke blev oprettet nogen ny 1. mellem, så der blev endnu i 1942 ikke afholdt mellemskoleeksamen og i 1943 realeksamen i Nordborg. I 1934 var der ansøgere nok til ekstraordinært at oprette en mellemskoleklasse, hvilket betød, at der tre år i træk (1937-39) blev afholdt mellemskoleeksamen.⁷³

Det lykkedes således at bevare det købstadsordnede skolevæsen og eksamensordningen i Nordborg trods den store nedgang i elevtal og afskedigelserne af lærere. Dette fik afgørende betydning for hele Nordals helt frem til skoleloven af 1958. Med skoleforbund med Oksbøl og senere også med Havnbjerg fik unge mennesker på Nordals både adgang til eksamensskolen og til et ottende skoleår. Dermed havde de bedre muligheder for at opnå en udvidet skolegang end mange andre steder i landet.

KILDER TIL SKOLEVÆSENET I NORDBORG I 1920'ERNE

Trykt litteratur

Jørgen Ravn: Mit liv og mit virke. Ved Karen Marie Ravn (Sønderjyske Årbøger 1972 s. 214-55)

Erik Nørr: Genforeningens bedste gave. Skoleordning og amtsskolekonsulenter i Sønderjylland og Danmark 1920-1963. Aabenraa 2003

Dansk Skole-Stat. Red. N. A. Larsen. Bind IV. Kbh. 1934

Danmarks Folkeskole 1924. Udg. af Danmarks Lærerforening. Århus 1925

Danmarks Folkeskole 1933. Udg. af Danmarks Lærerforening ved J. Skibelund Eeg. Århus 1933

L. S. Ravn: Tyskuddannede lærere ved danske kommunale skoler i Sønderjylland 1920-63 (1964)

Meddelelser angaaende de højere Almenskoler (årlige)

Beretninger om Skolevæsenet i Sønderborg Amt (årlige fra 1921)

Folkeskolen

Hejmdal

Dybbøl Posten

Telefonsamtale 21/4-2005 med sognepræst Johannes Almar

*Utrykt litteratur**Rigsarkivet*

Undervisningsministeriet. 1. departement. 1. kontor: Journalsager

Undervisningsinspektøren for Mellem- og Realskolerne. Censorindberetninger

Landsarkivet for Sønderjylland

Sønderborg Amts Skoledirektion: Skoledirektionens forhandlingsprotokol 1920-70

Skoledirektionens sager

Tilsynsprotokol 1920-35

Skoleprotokol 1920-70

Lærerprotokol 1920-67

Nordborg Flække (før 1920):

Forhandlingsprotokol for skoleforstanderskabet i Nordborg-Pøl fælles skoleforbund 1908-29 (fra 1920 Nordborg-Pøl skoleforbund)

Nordborg Flækkekommune:

Skolekommissionens forhandlingsprotokol 1920-62

Skolekommissionens dagbog (journal) 1929-33

Pøl Kommune:

Sognerådets forhandlingsprotokoller 1913-21, 1923-39

Skoleberetning for Sønderborg Amt 1923 (findes i H. P. Hanssens privatarkiv, pk. 144).

Nordborg Pastorat:

Kirkebog over fødte 1907-50

Nordborg Skole

Lærerrådets forhandlingsprotokol 1922-45
Indskrivningsprotokol for kommuneskolen 1924-50

Eksamensprotokol for mellemskoleeksamen 1922-47

Eksamensprotokol for realklassen 1923-54

FORKORTELSER

UVM: Undervisningsministeriet

SD: Amtsskoledirektionen

SK: Skolekommissionen

NOTER

1. Ovenstående bygger på en lang række artikler og indlæg i Danmarks Lærerforenings blad: Folkeskolen 1991.
2. Jfr. Sønderborg Amts Skoledirektion. Tilsynsprotokol 1920-35 (møde 17/5-1920); Nordborg Flække. Forhandlingsprotokol for skoleforstanderskabet (skoleudvalget). Møde 10/9-1920.
3. Herom se Erik Nørr: Genforeningens bedste gave. Skoleordning og amtsskolekonsulenter i Sønderjylland og Danmark 1920-1963. Aabenraa 2003. Da Undervisningsministeriet indtil 1933 havde den endelige afgørelse, ligger ansættelsessagerne blandt mi-

- nisteriets journalsager. Om lærerne i Nordborg Skole se Sønderborg SD. Skoleprotokol 1920-70 og amtsskolekonsulent N.J. Nielsens redegørelse vedr. lærerkorpset i Nordborg i brev 7/3-1925 til ministersekretær V. Boas (UVM. 1. dep. Journalsag 287/1924).
4. L.S. Ravn: Lærerne i Nordborslevig ca. 1814-1920. Aabenraa 1978 s. 236 og 435.
  5. Nordborg-Pøl SK-Protokol. Møde 15/10-1924.
  6. Hejmdal 11/4, 15/4, 21/4, 23/4-1925; S.D. Wolff: Skolekommissionsvalget i Nordborg og Pøl (Hejmdal 28/4-1925).
  7. Herom jfr. Undervisningsministeriets skr. 28/1-1929 til Sønderborg SD (UVM. 1. dep. Brevbog 989/1929).
  8. Vedtægt for Nordborg-Pøl Skoleforbund. Nordborg 1924 § 6 (trykt eksemplar i Nordborg. Byråd. Odderkonto 54-3).
  9. Om lærerrådets stilling jfr. Henrik Lehmann: Haandbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole. 3. udg. Kbh. 1930 s. 43ff.
  10. Herom se Sønderborg SD. Tilsynsprotokol 1920-35.
  11. Herom jfr. Jørgen Ravn: Mit liv og mit virke (Sønderjyske Årbøger 1971 s. 240).
  12. Nordborg-Pøl Skolekommission 16/10-1924 til Sønderborg SD (UVM. 1. dep. Journalsag 287/1924). Ifølge det opstillede timeregnskab blev der frigjort i alt 72 timer (Dixens stilling gav 36 timer og de to vikarer havde tilsammen 36). Når der herfra blev trukket de 48 timer fra den tyske afdeling, blev der 24 timer tilovers til vikarerne.
  13. Nordborg-Pøl SK. Møde 22/12-1924; Sønderborg SD 31/1-1925 til UVM (heri er overlærer Ravns udtalelse gengivet). UVM. Journalsag 2415/1924.
  14. UVM 11/5-1925 til Sønderborg SD og Skoleråd (UVM. Brevbog 1925 nr. 4939 og 4939a).
  15. Herom jfr. Beretning om Folkeskolen i Sønderborg Amt 1923 og Beretning om Skolevæsenet i Aabenraa Amt 1923 samt Nic. Svendsens bemærkning om det dalende elevtal i skoleberetning for Tønder Amt 1925.
  16. Nordborg kirkebog. Født 1907-50.
  17. Indskrivningsprotokol for Nordborg kommunale Skole 1924-50 (opbevares på skolen).
  18. Protokol ved mellemskoleeksamen 1922-47; eksamensprotokol for realklassen 1923-54 (opbevares på skolen).
  19. Pøl Kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol 1923-39. Møde 23/12-1923 og 1/2-1924.
  20. Nordborg Flække. Forhandlingsprotokol for Nordborg-Pøl skoleforbund 1908-29.
  21. Se UVM. 1. dep. 1. kontor. Journalsag 2415/1924 (denne journalsag findes sammen med en række i det følgende nævnte sager samlet i journalsag 1989/1934).
  22. Jfr. Jørgen Ravn i Sdj. Årbøger 1971 s. 241ff.
  23. Mette Kirstine Kristensen optræder i kilderne med forskellige navneformer. Hendes fornavn veksler mellem Kirstine og Kristine, men oftest omtales hun blot som frk. Kristensen eller som M.K. Kristensen. Ifølge dåbsattesten er navnet Mette Kjerstine Christensen.
  24. Nordborg-Pøl SK 11/5-1928 (UVM 819/1928).
  25. Kirstine Kristensen til UVM 31/5-1928 (UVM 819/1928). Kirkesangeren var lærer Hansen Christensen.
  26. Jul. Petersens påskrift på K.K.'s klage.
  27. N.J. Nielsen 28/7-1928 til Sønderborg SD (Sønderborg SD. Skolesager 94/1928).
  28. Kontorchef Barfods notat 29/6-1928 (UVM 1388/1928).
  29. Kontorchef Barfods notat 7/7-1928 (UVM 1388/1928).
  30. Kirstine Kristensen var født i Ballum. Ud over hende var kun lærer Hansen Christensen sønderjyde.
  31. UVM skr. 14/7, 27/7 og 6/8-1934 (UVM 1989/1934).
  32. Venligst oplyst af Kirstine Kristensens søn, sognepræst Johannes Almar, i telefonsamtale 21/4-2005.
  33. UVM 10/7-1928 til Sønderborg SD (Brevbog 1928 nr. 11645). Om pensionsforhold og ventepenge se Henrik Lehmann: Haandbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole. 3. udg. Kbh. 1930 s. 452.

34. Nordborg-Pøl Skolekommission til UVM 25/7-1928 (UVM 819/1928).
35. Kaae, Bøgner og Svenstrup Frederiksen.
36. S. D. Wolff til Barfod 19/9-1928.
37. Hejmdal 22/8-1928. Bladet havde nogle dage senere (25/8) en notits om den påtænkte nedlæggelse af lærerembeder.
38. Sønderborg SD. Tilsynsprotokol 1920-35 side 112.
39. N. J. Nielsen 28/7-1928 til Sønderborg SD (UVM 819/1928).
40. Jørgen Ravn til undervisningsminister Byskov 25/8-1928 (UVM 1328/1928).
41. Bjørneboe til UVM 4/9-1928.
42. Nordborg-Pøl SK. Forhandlingsprotokol 1928: Møde 29/11-1928.
43. En udskrift af skoleudvalgets protokol blev indsendt til UVM 9/2-1929 (UVM 819/1928).
44. Pøl-medlemmernes udtalelse 9/2-1929 til Sønderborg SD (videresendt til UVM).
45. De fem læreres særudtalelse 12/12-1928.
46. Kontorchef Barfods referat af samtalen med lærer Wolff den 27/3-1929.
47. Ravn til SD 13/3-1929 (UVM 819/1928).
48. N. J. Nielsen på SD's vegne til UVM 22/3-1929 (UVM 931/1929); amtsskolekonsulentens skr. 16/2-1929 til skoledirektionens øvrige medlemmer indeholder flere oplysninger om de enkelte lærere end i den endelige skrivelse til ministeriet (se Sønderborg SD. Skolesager 1928 nr. 94).
49. N. A. Larsens udtalelse 3/4-1929 (UVM 931/1929).
50. Ministeriets interne papir (UVM 1388/1928).
51. Ministerens resolution 8/4-1929 og UVM skr. 11/4-1929 til Sønderborg SD.
52. SK 29/4-1929 til UVM (UVM. Journalsag 931/1929); jfr. SK-Prot. 1920-62. Møde 27/5 og 19/6-1929.
53. N. J. Niensens udtalelse 3/6-1929 med amtmand Lundbyes og sognefoged P. H. Bladts påtegninger. UVM. Journalsag 931/1929.
54. UVM 4/7-1929 til SD (Brevbog 1929 nr. 9972).
55. Hejmdal 11/4-1929.
56. Hejmdal 6/4 og 12/4-1929; Dybbøl Posten 5/4 og 12/4-1929.
57. Lærerrådsprotokol 1922-45. Møde 22/3-1929; S. D. Wolff til amtsskolekonsulent N. J. Nielsen 8/4-1929 (SD. Skolesager 62/1929).
58. C. Hansen Christensen 13/7-1929 til SK (UVM 509/1929).
59. UVM 30/12-1929 til Sønderborg SD (UVM 1129/1929).
60. Lærerrådsprotokol 1922-45. Møderne 1929-32.
61. Wolffs klage 30/8-1929; Kaaes klage 15/10-1929; skolekommissionens forhandlingsprotokol. Møde 5/11-1929.
62. Sagen belyses af SD. Skolesag 218/1929.
63. Sønderborg SD. Forhandlingsprotokol 1920-70. Møde 3/3-1930. To af skoledirektionens medlemmer, N. J. Nielsen og P. H. Bladt, havde overværet undervisningen i Nordborg den 13/2-1930 (se SD. Tilsynsprotokol 1920-35 s. 146 og N. J. Niensens udtalelse 21/2-1930. SD. Skolesag 218/1929).
64. Sdj. Årbøger 1971 s. 255.
65. UVM 20/8-1929 til Sønderborg SD (UVM 931/1929).
66. Sønderborg SD. Tilsynsprotokol 1920-35.
67. N. J. Nielsen 22/3-1929 til UVM.
68. RA. Undervisningsinspektøren for Mellem- og Realskolerne. Censorindberetninger 1927-29 (findes på kort for hver lærers eksamen).
69. Oplysningerne om lærernes tillidshverv: Dansk Skole-Stat IV s. 78f og II s. 487; Dybbøl Posten 25/3, 20/4, 4/7 og 16/7-1929; Hejmdal 4/6, 18/7, 3/9-1928 og 4/3-1929.
70. Se f.eks. artiklen: Vagt i Gevær! (Folkeskolen 1929 s. 311).
71. Den manglende fortrolighed blev bl.a. nævnt af amtsskolekonsulenten i skr. 21/2-1930. Sønderborg SD. Skolesager 1929. Nr. 21.
72. Afskedigelsessagen fra Stevning Skole er behandlet i Genforeningens bedste gave (2003) s. 78-81, 210-13.
73. Eksamensprotokollerne for mellem-skolen og for realklassen.